

БЛОНДИНКИ ДОМОГОСПОДАРКИ ЯК СТЕРЕОТИПИ ЧИТАЧА В ІНТЕРНЕТ-ОБГОВОРЕННЯХ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті розглянуто стереотипи блондинки і домогосподарки як види конкретизації концепту читач із негативним оцінним значенням. Відзначається розширення кола денотатів цих лексем на концептуальному рівні та використання прецедентних імен для позначення апеляції до цього рівня.

Ключові слова: стереотип, прецедентне ім'я, оцінка, інтернет-дискурс.

Якименко Е.А. Блондинки и домохозяйки как стереотипы читателя в интернет-обсуждениях художественной литературы. В статье рассматриваются стереотипы блондинки и домохозяйки как виды конкретизации концепта читатель с негативным оценочным значением. Отмечается расширение круга денотатов этих лексем на концептуальном уровне и использование прецедентных имен для обозначения апелляции к этому уровню.

Ключевые слова: стереотип, прецедентное имя, оценка, интернет-дискурс.

Yakymenko O.O. Blondes and housewives as stereotypes of a reader in internet-discussions of fiction. The article deals with the stereotypes blondes and housewives as the types of specification of concept reader with a negative evaluative meaning. The range of denotata of these lexemes increases at conceptual level and the precedent names are used to mark an appeal to this level.

Keywords: stereotype, precedent name, evaluation, internet discourse.

Говорячи про якість певного художнього твору, як один із аргументів для доведення своєї думки мовці використовують ствердження чи припущення щодо його можливих найхарактерніших читачів. У цьому випадку, перефразовуючи відоме прислів'я, можна сказати не тільки «скажи мені, що ти читаєш, і я скажу тобі, хто ти», а й «скажи мені, хто це читає, і я скажу тобі, що це». Матеріалом для статті стали обговорення на гілках інтернет-форумів, присвячених літературним темам. Уявлення про читача певного типу літератури можна, без сумніву, вважати стереотипним, адже міркування в такій розмові не спираються, скажімо, на соціологічні дослідження літературних смаків суспільства, а, щонайбільше, на власні окремі спостереження чи й взагалі на аксіоматично засвоєні суспільні стереотипи.

Стереотип часто визначають як уявлення про певну соціальну групу, що переноситься на її представників. За «Коротким словником когнітивних термінів», стереотип – це «стандартна думка про соціальні групи або про окремих осіб як представників цих груп» [4: 177]. Подібне визначення подає також Л. Павлюк: «Стереотип – стійкий образ соціального колективу, транспонований на окремого представника групи. Або навпаки: це уявлення про окрему особу, поширене на образ усієї спільноти» [5: 141]. Але з таким визначенням не завжди можна погодитись, адже стереотипи можуть виникати не лише щодо соціальних груп, а й щодо будь-яких явищ дійсності. Точнішим є визначення В. Красних, на думку якої «стереотип – це певне уявлення фрагмента навколишньої дійсності, фіксована ментальна картинка, що є результатом відображення у свідомості особистості типового фрагмента реального

світу», при цьому дослідниця розрізняє стереотипи-уявлення та стереотипи поведінки, серед яких вирізняє стереотипи-ситуації та стереотипи-образи [3: 230–233].

Стереотипи зазвичай містять певну оцінку. О. Харченко виділяє окремих тип стереотипів із сильним емоційним забарвленням — дескриптивно-оцінювальні стереотипи [7: 145]. На думку О.Л. Бессонової, «сутність стереотипу оцінна за своєю природою, отже, стереотипи бувають позитивними і негативними» [1: 203]. Загалом стереотипи не завжди мають оцінне значення, адже можуть просто фіксувати усталене уявлення про якийсь фрагмент дійсності, але в нашому випадку *блондинки* і *домогосподарки* як стереотипи читача мають виразне оцінне значення.

О.Л. Бессонова також зауважує: «Цілком логічно те, що у фокусі уваги дослідників частіше перебувають негативні стереотипи, оскільки норма оцінки збігається з позитивним краєм аксіологічної шкали, тобто з поняттям норми пов'язана і кількісна перевага негативної оцінки над позитивною» [1: 203–204]. На прикладі нашого матеріалу також можна відзначити перевагу негативних стереотипів — майже завжди оцінні висловлювання щодо художньої літератури відзначаються більшою емоційністю й різноманіттям мовних засобів тоді, коли оцінка негативна. Це, зокрема, стосується й стереотипного образу читача: висловлюючи позитивну оцінку, мовець зазвичай позиціонує як читача себе самого, зрідка конкретизуючи, яку групу осіб він уважає типовими читачами твору. Така конкретизація може й не нести оцінного значення, а просто давати характеристику — наприклад, для якої вікової групи призначено твір. Зате для книжок, що оцінюються негативно, вибудовується ціла система категорій читачів: *підлітки, у яких конфлікт із усім світом; малолітні хлопчики з невдоволенням лібідо; малолітні дівчатка; офісний планктон; студенти перших курсів; середні розуми; «маси»; сноби; рагулі* тощо. Найхарактернішими тут є групи *блондинки* і *домогосподарки*. У розмовах на літературні теми приписування інтересу до якогось твору цим двом групам відбувається зазвичай паралельно й характеризує одні й ті самі риси твору — спрошеність, відсутність глибини, вторинність, прагнення «розкласти все по полицках». Але між стереотипними уявленнями про ці дві групи існують і відмінності.

Стереотип *блондинки* активно функціонує в сучасному мовленні, особливо в жанрі анекдоту. А. Птушка наводить анекдот про блондинку як один із найхарактерніших прикладів гендерних стереотипів в англійській мові: «вагітна блондинка вирушає до супермаркету, коли в неї починаються пологи, сплутавши безкоштовну доставку з безкоштовними пологами (обидва поняття позначаються в англійській мові словом *delivery*). Тут, як зазначає автор, «номінація *blonde* активує в пам'яті адресата інференції, імпліковані пресупозиції негативного стереотипу блондинки (примітивна, нетямуща, неадекватна тощо)» [6: 8]. Про актуальність цього стереотипу свідчать і окремі гілки інтернет-форумів із відповідними темами: *Блондинки за і проти; Блондинка в законі* тощо. Відкриваючи такі теми, дописувачі прагнуть до осмислення чи й подолання цього стереотипу, усвідомлюючи його умовність. Це виражається в таких висловлюваннях: *Блонді — це вже символ — Символ чого / кого? Високого статусу чоловіка що поруч, чи символ жіночності? — Недо-*

тямкуваності (ukrcenter.com/forum, 01.06.2009). В іншому випадку дописувач використовує графічні засоби – оточує слово *блондинка* двома знаками «*», аби наголосити, що виділене слово набуває тут нового значення, ніяк не пов'язаного зі значенням 'жінка з білявим волоссям': *Блондинка – стереотип. І слово це вживається зараз у значенні *блондинка* – на що дівчата мають повне право ображатися* (ukrcenter.com/forum, 26.01.2008). Ментальна модель *блондинка* в такому її прояві вже не має за основну ознаку колір волосся, а включає в себе зовсім інші категорії: *Скажімо так – блондин (або блондинка, кому як), це є поняття ілюзорне, тим паче у сучасному світі. Бо колір волосся (якщо Ви про це) можна змінювати щодня, залишаючись однаковим всередині. Але я виділяю це й окремий вид дівчат під назвою БЛОНДИНКА, певно ви самі розумієте у чому їх відмінність від інших, так би мовити видів...* (ukrcenter.com/forum, 03.12.2005).

Цікаво, що при існуванні в українській мові синоніма *білявка* в усіх розглянутих випадках у розмовах на форумах уживалося слово *блондинка* та похідні від нього *блонді*, *блондиночка*, залишаючи питомо українському слову значення білявої жінки з відтінком привабливості та, щонайбільше, легковажності, що усталилося в сучасному спілкуванні.

Заперечуючи негативний стереотип блондинки, мовці тим часом створюють протилежний: *Справжні блондинки є дуже розумними дівчатами. Розбираються у фізиці, математиці, є дуже ерудованими. З таких клеймо *блондинка* злітає* (ukrcenter.com/forum, 26.01.2008). Очевидно, що не кожна блондинка, справжня чи несправжня, розуміється на фізиці й математиці або є ерудованою, так само як і не кожна є недосямкуватою чи обмеженою. Тут також можна зауважити апеляцію до анекдотичного образу блондинки, тільки в протилежному його вияві: *Сидять дві блондинки – обговорюють проблеми квантової фізики... Раптом одна з них перериває розмову: «Дивись – мужики йдуть! Давай швидше про одяг!»* (yacheg.multiply.com, 22.05.2007).

Стереотип домогосподарки не настільки виразний і не завжди має негативне оцінне значення. Наприклад, Дж. Лакофф у книзі «Вогонь, жінки та небезпечні речі» виділяє його як соціальний стереотип матері, тобто означення *домогосподарка* є нормальним, звичним для категорії *мати*, на відміну від означення *мати, яка працює*, що надає додаткових характеристик [8: 80]. Але в сучасному українському дискурсі лексема *домогосподарки* також набуває на концептуальному рівні нового значення. Оксана Кісь у статті «Моделі конструювання гендерної ідентичності жінки в сучасній Україні» стверджує, що в 90-х рр. ХХ ст. витворилися «два головні зразки фемінності – *Берегиня* та *Барбі*» [2], які за описами дослідниці можна співвіднести з нашими домогосподарками і блондинками. «Головна смислова домінанта образу *Берегині* – абсолютизація жіночих репродуктивних функцій. [...] Іншою невід'ємною складовою образу *Берегині* є роль господині дому, опікунки родини і хранительки домашнього вогнища. [...] Важливість цієї складової настільки значуща, що деякі дослідники схильні виділяти окремий тип жіночої ідентичності – *домогосподарка*» [2]. Як і у випадку з блондинками, дописувачі на інтернет-форумах намагаються осмислити стереотип домогос-

подарки, усвідомлюють його умовність: *знаєте, домогосподарки – то таке метафоричне узагальнення* (www.litforum.net.ua, 19.11.2008); *Ви пишете, так наче усі однакові, стала жінка домогосподаркою, і усьо, хана, дура розова? Я так не думаю, і навіть знаю що це не так! ... Боже мій, та вони також ЛЮДИ ІЗ ПОЧУТТЯМИ!! Жінки* (www.ukrcenter.com/forum, 6.04.2006).

Стереотипні категорії блондинок і домогосподарок конкретизують концепт *читач*, маючи негативне оцінне забарвлення, і в такий спосіб виражають оцінку мовцями концепту *художній твір*, що знаходить утілення у вибраному тексті. Слова *блондинки* і *домогосподарки* набувають нового значення – осіб з обмеженим інтелектуальним розвитком, нездатністю сприймати глибокі філософські тексти; а отже, твори, які приписуються смакам таких читачів, характеризуються як вторинні, занадто прості, що не несуть цінної інформації: *...якщо додати до банальних істин ще якісь неправильні аксіоми, спирання на які приводить до революційних висновків – всьо, маємо готове інтелектуальне читиво для домогосподарок без вищої освіти*. При цьому й тут мовець наголошує на тому, що усвідомлює умовність такого висловлення, зазначаючи в дужках: *(перепрошую, звісно, я таки перебільшую й нічого не хочу сказати про освіту чиюсь конкретно, бувають сумні винятки, однак основне коло споживачів приблизно на тому рівні, якщо довіряти дослідникам мас-культури)* (www.litforum.net.ua, 17.11.2008).

Визначення для *домогосподарок* характеризує також комерційну літературу, як у таких прикладах: *мистецтво належить всьому людству. хоче заробляти гроші – пишіть вставлялово для домогосподарок* (www.litforum.net.ua, 01.09.2005); *Я вважав, вважаю і завжди буду вважати, що мистецтво – це те, що не можна оцінити в грошах. Хочете писати твори, то пишіть, а хоче отримувати за них гроші, то пишіть для «домогосподарок»* (www.litforum.net.ua, 07.09.2005); *Філософія для домохазяйок, літературний ширвжиток, який просовується жіночими виданнями найнемаютьокаюсяякими. Не вартє читання ВЗАГАЛІ!* (www.litforum.net.ua, 09.10.2007). Тут слово *домогосподарка* набуває ще й значення одиниці людської «маси», як вона уявляється дописувачеві, тобто позначає масового читача.

Майже незмінним атрибутом стереотипу *блондинки* є рожевий колір, що традиційно пов'язується з образом блондинки чи взагалі «надмірно жіночної» жінки. Звернімося до другої з жіночих моделей, що виділяє у своїй статті Оксана Кісь: «Інша модель фемінності – Барбі – дуже схожа на ляльковий персонаж з таким самим ім'ям, проте насправді є об'єднаним образом жінки, спосіб життя якої нагадує нарцисичне існування гарної та дорогої ляльки» [2]. Читач-блондинка в уяві мовців постає як жінка, що дбає про свою зовнішність, при цьому позбавлена смаку та ерудиції, і назва рожевого кольору виступає як знак вульгарності чи легковажності: *мене взагалі тіпає, коли якась блондинка в рожевому починає розповідати, що знайшла в Коельо відповіді на всі свої питання. [...] І Коельо не пише про рожевих блондинок, він пише про справжнє життя* (www.ukrcenter.com/forum, 06.04.2006). Слово *рожевий* використовується й без уживання самого слова *блондинка*: *Просто справжнє почуття, це не купа слів, а це тиша. А усе інше, гарні слова і непрості завороти, це якраз для рожевих попсовичок* (www.ukrcenter.com/forum, 06.04.2006).

У більшості наведених прикладів ідеться про твори бразильського письменника Пауло Коельйо. Саме на гілках форумів, присвячених творчості цього автора, найактивніше експлуатуються розглядувані стереотипи. Словами *блондинки* і *домогосподарки* частіше позначаються не читачі загальноновизнаної «жіночої» літератури – любовних романів, детективів на зразок творчості Дар'ї Донцової (на такі теми взагалі нечасто можна натрапити, бо більшість дописувачів подібною літературою не цікавиться чи не бажає визнавати свого зацікавлення, щоб не потрапити до категорії блондинок), а ті, хто захоплюється читанням псевдофілософських (принаймні на думку багатьох форумних дописувачів) творів таких письменників, як П. Коельйо, Р. Бах. Найбільше асоціюються з блондинками, як і домогосподарками, саме твори П. Коельйо. Зрештою сама згадка про цього письменника визначає належність певної особи до категорії блондинок чи домогосподарок. Про це свідчить поява імені письменника не лише на літературних гілках форумів, а й у темах, присвячених блондинкам, наприклад, у темі *Блондинки за і проти? нещодавно спілкувалась з фарбованою блондинкою, яка всі відповіді на свої питання знайшла в книзі Пауло Коельйо. не будемо при цьому казати, ким я вважаю Пауло Коельйо. це не по темі. але якщо дівчина всі відповіді знайшла в одній книзі, то се багато каже* (www.ukrcenter.com/forum, 23.03.2006). Незважаючи на зауваження авторки допису про загальний характер її спостереження, стає зрозумілим, що вже не лише читачі-блондинки є характеристикою творчості цього письменника, а й сам П. Коельйо стає ознакою блондинки, як і рожевий колір та інші її стереотипні ознаки. Так само й для спільноти домогосподарок одна з дописувачок іронічно визначає твори П. Коельйо як чинник, що їх об'єднує: *Ви пишете, так наче усі однакові* (про домогосподарок). – *Та чо однакові? Не, вони всі різні, але є щось одне що їх єдне – і це Павло Коельйо!!!* (www.ukrcenter.com/forum, 23.03.2006).

У той же час характеристикою категорій блондинок і домогосподарок виступають назви інших прецедентних феноменів. Яскравим прикладом є назва популярного в 2005–2006 роках російського телесеріалу «Не родись красивой» та ім'я його головної героїні, що раз у раз виникають у дописах для характеристики домогосподарок: *Моя найкраща подруга була золотою медалісткою, скінчила університет з червоним дипломом, а стала домогосподаркою, то почала сі дивити «Не радись красівой». Але почуття вона має, а ще читає Ніцше. Думаю, може то дати Коельйо їй почитати...; мене нудить, коли я бачу оті біленькі книжечки для домогосподарок. Тобто щоб внести щось нове в свій розклад дня: подивитись Пушкарьову, а потім підчитати і розкрити для себе всю філософію починаючи від Гегеля і закінчуючи Ніцше!* (www.ukrcenter.com/forum, 06.04.2006).

Як бачимо, мовці вживають прізвище німецького філософа Ф. Ніцше, уважаючи знайомство з його творами ознакою поведінки, невластивої особам, що їх відносять до категорій блондинок і домогосподарок. Зв'язок між блондинками і Ф. Ніцше підтверджують анекдоти про розумних блондинок, наприклад, варіант анекдоту, що був наведений вище, тільки з філософською концепцією Ф. Ніцше замість квантової фізики: *Дві блондинки обговорюють у кав'ярні філософську концепцію Ніцше. Раптом заходять двоє симпатичних*

юнаків. Одна другій: — *Все, досить, давай про шмотки!* (www.tereveni.org.ua, 13.06.2007). Як зразок справжньої, глибокої філософії, яку не подужає прочитати обмежена інтелектуально людина, творчість Ф. Ніцше протиставляється такій літературі, зразком якої для більшості форумних дописувачів є твори Коельйо: *себто коельйо знає, що його читатимуть домогосподарки і він для них буде серйозною філософією — у порівнянні з жіночими детективами. а ніцше... ніцше, певно, писав і не думав, хто його може зрозуміти* (www.litforum.net.ua, 28.07.2009). У такому протиставленні виступають і імена інших філософів — згадуваний вище Г. Гегель, також І. Кант: *Звісно, я розумію, що «домогосподарки» — узагальнення. Наприклад, в мене немає такого великого часу, щоб дійсно серйозно займатися самоосвітою в галузі філософії. Читати в оригіналі Ніцше, Канта. Бо я не домогосподарка, а «ділова жінка» — тож вибачте мені, будь ласка, за це* (www.litforum.net.ua, 17.02.2006). Але в загальному контексті виглядає так, що ці імена вживаються скоріше для того, щоб продемонструвати власну неупередженість, не видатись обмеженим, у той час як саме Ф. Ніцше стає знаком тексту з високим статусом, не всім доступного: *А як щодо молоді? Чи треба її залучати до читання філософії? Причому — відразу до Ніцше?* (www.litforum.net.ua, 19.11.2008); *можна хвалитися, що читали Ніцше в оригіналі — добре, звісно. А чи второпали ви з того хоч щось? та це вже питання інше. як на мене, краще, щоб люди читали т. зв. масову літературу — і хоч щось брали з неї, чим пропускали повз себе усе вартісне — аби лиш поставити галочку — для краси* (www.litforum.net.ua, 27.07.2009). Тобто виходить, що ім'я Ф. Ніцше позначає в цих випадках уже не так самого філософа чи його твори, а взагалі певний рівень культури, стиль життя чи модель поведінки.

З огляду на стереотипність уявлень ключові лексеми *блондинки* і *домогосподарки* в комунікації розширюють коло денотатів, що мотивується не лише семантикою, а й концептуальним рівнем. Маркерами апеляції до цього ж рівня стають прецедентні імена.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бессонова О.Л.** Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивно-гендерні аспекти / О.Л. Бессонова. — Донецьк : ДонНУ, 2002.
2. **Кись О.** Моделі конструювання гендерної ідентичності жінки в сучасній Україні / О. Кись // *І*: незалежний культурологічний часопис. — 2003. — № 27. — [Режим доступу]: <http://www.ji.lviv.ua/n27/texts/kis.htm#pp1>.
3. **Красных В.В.** «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? // В.В. Красных. — М. : ИТДГК «Гнозис», 2003.
4. **Краткий** словарь когнитивных терминов / Е.С. Кудрякова, В.З. Демьянов, Ю.Г. Панкрац, Л.Г. Лузина. — М. : МГУ, 1996.
5. **Павлюк Л.С.** Риторика, ідеологія, персуазивна комунікація / Л.С. Павлюк. — Львів : ПАІС, 2007.
6. **Птушка А.С.** Об'єктивація гендерних стереотипів у текстах англomовних анекдотів : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / "Германської мови" / Птушка Анастасія Сергіївна. — Харків, 2008.
7. **Харченко О.В.** Стереотипи в сучасній психолінгвістиці / О.В. Харченко // Проблеми семантики слова, речення та тексту : [зб. наук. пр.]. — Вип. 11. — К. : Видавничий центр КНЛУ, 2004. — С. 143—149.
8. **Lakoff G.** Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind. — Chicago ; L. : The University of Chicago Press, 1990.